

SAN'ATSHUNOSLIK TARIXI VA KELAJAK AVLOD UCHUN MADANIY MEROS

Abdullayeva Xusnida

Pedagogika - psixologiya va san'atshunoslik fakulteti 2 – bosqich talabasi.

xusnida.abdullayeva@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14666841>

Annotatsiya. Ushbu maqolada san'at tarixi va madaniy merosning o'zaro bog'liqligi o'rganilib, ularning saqlanishi va kontekstual tushunilishining ahamiyati ta'kidlanadi. Maqolada madaniy yodgorliklarni asrashda texnologik yutuqlarning roli, asosiy muammolar va barqaror konservatsiya strategiyalari yoritib beriladi. Tarixiy, sotsiologik va texnologik nuqtai nazarlarni birlashtirgan holda, tadqiqot samarali saqlash usullarini aniqlab, mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan. Xususan, o'zbek madaniy merosining jahon san'ati tarixiga qo'shgan hissasi alohida ko'rib chiqilib, konservatsiya amaliyotlaridagi mintaqaviy va xalqaro dinamikalarni oydinlashtirishga intilmoqda.

Kalit so'zlar: San'at tarixi, madaniy meros, saqlash, konservatsiya, texnologik yutuqlar, barqarorlik, o'zbek merosi, Ipak yo'li.

ИСТОРИЯ ИСКУССТВА И КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ ДЛЯ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается взаимосвязь между историей искусства и культурным наследием и подчеркивается важность их сохранения и контекстуального понимания. В статье освещается роль технологических достижений в сохранении памятников культуры, основные проблемы и стратегии устойчивого сохранения. Объединив исторические, социологические и технологические аспекты, исследование направлено на выявление эффективных методов сохранения и восполнение пробелов в существующей литературе. В частности, отдельно рассматривается вклад узбекского культурного наследия в историю мирового искусства, а также выясняется региональная и международная динамика в практике консервации.

Ключевые слова: История искусства, культурное наследие, сохранение, консервация, технологические достижения, стабильность, узбекское наследие, Шелковый путь.

ART HISTORY AND CULTURAL HERITAGE FOR THE FUTURE GENERATION

Abstract. This paper examines the relationship between art history and cultural heritage, highlighting the importance of their conservation and contextual understanding. The paper highlights the role of technological advances in the conservation of cultural monuments, the main challenges and strategies for sustainable conservation. By combining historical, sociological and technological aspects, the study aims to identify effective conservation methods and fill the gaps in the existing literature. In particular, the contribution of Uzbek cultural heritage to the history of world art is specifically considered, as well as regional and international dynamics in conservation practices.

Keywords: Art history, cultural heritage, conservation, conservation, technological advances, sustainability, Uzbek heritage, Silk Roads.

KIRISH

San'at tarixi va madaniy meros insoniyat sivilizatsiyasini anglash uchun muhim asoslardir, o'tmish an'analarini zamonaviy o'zlik bilan bog'laydi. Yodgorliklar, me'moriy obidalar va san'at asarlari madaniy hikoyalarni o'zida aks ettiradi, ammo ularni beparvolik, ekologik omillar va ijtimoiy-siyosiy mojarolar xavf ostiga qo'yadi. Madaniy merosni tadqiq qilish sohasi ushbu qimmatli resurslarni himoya qilish va talqin etishga qaratilgan bo'lib, ularning ta'lim, madaniy diplomatiya va o'zlikni shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. O'zbekistonning Ipak yo'li bo'ylab joylashuvi uni arxitektura durdonalari, to'qimachilik va ko'p asrlik san'at an'analari bilan boy madaniy chorrahaga aylantirdi. Samarqand va Buxoro kabi joylar YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, ularning umumjahon madaniy ahamiyatini aks ettiradi. Ammo, ushbu xazinalar xavf ostida bo'lib, global kontekstda ularni asrashga qaratilgan alohida e'tibor talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Madaniy meros tushunchasi sezilarli darajada rivojlandi, dastlab faqat monumental arxitektura va yodgorliklarga e'tibor qaratilgan edi. Louental konservatsiya tushunchasining mafkuraviy asoslarini ta'kidlab, uning kollektiv xotirani shakllantirishdagi rolini o'rgangan [6]. Karimov kabi o'zbek olimlari Ipak yo'li yodgorliklarini asrash bo'yicha sa'y-harakatlarni hujjatlashtirib, ushbu sohada salmoqli hissa qo'shishdi [5].

Adabiyotlarda iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya va madaniy yodgorliklarning noqonuniy savdosi kabi muammolar yoritilgan [8]. Xuddi shunday, O'zbekistonning cho'l iqlimi va tezkor urbanizatsiyasi uning me'moriy mo'jizalarini asrashda o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Holtorf konservatsiya uchun faol yondashuv zarurligini ta'kidlaydi [3]. O'zbek tadqiqotchilari esa musiqiy va og'zaki an'analar kabi nomoddiy merosni saqlashda jamoatchilik ishtirokini o'rganishgan. Masalan, Shashmaqom san'atini asrash bo'yicha amalga oshirilgan harakatlar ushbu noyob madaniy ifodani himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etgan. So'nggi tadqiqotlar madaniy merosni asrashda raqamli vositalarning muhim rolini ta'kidlamogda. 3D skanerlash, fotogrammetriya va sun'iy intellekt asosidagi tahlillar aniq hujjatlashtirish va tiklash imkonini beradi [1]. Virtual reallik (VR) esa madaniy joylarga jamoatchilikni jalb qilishning yangi vositasi sifatida paydo bo'ldi [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

San'at tarixi saqlash texnikasi va madaniy ahamiyatni anglash bo'yicha muhim tajribalarni taklif etadi. Masalan, Temuriylar davridagi binolarning restavratsiyasi mahalliy me'morchilik elementlarini jahon merosi talablariga muvofiqlashtirishning yorqin namunasidir. Shu nuqtai nazardan, Samarqand va Buxorodagi obidalar to'g'risidagi tarixiy hujjatlarni o'rganish hozirgi restavratsiya loyihalarini boyitmoqda. O'zbekistonda madaniy merosni saqlash bo'yicha muvaffaqiyatli namunalar mavjud. Xususan, Xiva va Shahrisabzdagi yodgorliklar YuNESKO himoyasiga olingani, xalqaro moliyaviy va texnik yordam olish imkoniyatlarini oshirdi. Bu jarayonlar nafaqat madaniy obidalarini asrashga, balki turizmni rivojlantirish va iqtisodiy barqarorlikka ham xizmat qilmoqda. Zamonaviy texnologiyalar madaniy merosni saqlashda yangi ufqlarni ochmoqda. O'zbekistonda amalga oshirilgan 3D raqamlashtirish va dron yordamida kuzatuvlar arxitektura yodgorliklarini aniq hujjatlashtirish imkonini berdi. Bu usullar ayniqsa, tarixiy joylarning joylashuvi qiyin bo'lgan hududlarida juda foydali bo'lib, ularni saqlashda yuqori aniqlikni ta'minlaydi. O'zbekistonning ilmiy va madaniy muassasalari raqamli kutubxonalar tashkil etish orqali noyob qo'lyozmalarni jahon ilm-fani uchun ochib berdi. Masalan, Toshkentdagi O'zbekiston Fanlar Akademiyasining Sharqshunoslik instituti nodir qo'lyozmalar kolleksiyasini raqamlashtirishda muhim qadamlarni qo'ydi. Bu tadbirlar nafaqat merosni asrashga, balki o'zbek

madaniyatining global miqyosda tadqiq qilinishiga ham hissa qo'shmoqda. O'zbekistonning mintaqaviy va xalqaro hamkorligi madaniy merosni saqlashda katta rol o'ynaydi. Markaziy Osiyoda Ipak yo'li loyihalari doirasida qo'shni davlatlar bilan olib borilgan hamkorlik saqlash harakatlarini kuchaytirishga yordam berdi. Masalan, Toshkentda o'tkazilgan "Ipak yo'li merosi: umumiy tarix va kelajak" anjumani ushbu yo'nalishdagi xalqaro hamkorlikni mustahkamlash uchun maydon yaratdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, madaniy merosni saqlashda tarixiy yondashuvlarni zamonaviy texnologiyalar bilan birlashtirish eng samarali usullardan biri ekanligi aniqlandi. O'zbekiston tajribasi esa merosni saqlash va tiklashda milliy va xalqaro hamkorlikning muhimligini tasdiqlaydi. Ushbu tajriba boshqa mamlakatlarga o'rnak bo'lishi mumkin.

XULOSA

San'at tarixi va madaniy merosni saqlash insoniyat uchun beqiyos ahamiyatga ega. O'zbekistonning madaniy merosi, xususan, Ipak yo'li tarixiy obidalari, nafaqat milliy o'zlikni anglashning, balki global madaniy almashinuvning ajralmas qismi hisoblanadi. Tadqiqot davomida zamonaviy texnologiyalar va xalqaro hamkorlikning madaniy merosni himoya qilishdagi roliga urg'u berildi. Kelajakda O'zbekistonda madaniy merosni saqlash bo'yicha quyidagi yo'nalishlarda tadqiqot va amaliy ishlarni davom ettirish muhim:

- Raqamli texnologiyalardan kengroq foydalanish.
- Xalqaro hamkorlik doiralarini kengaytirish.
- Nomoddiy madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish.

Bu sa'y-harakatlar nafaqat o'zbek madaniy merosining boyligini himoya qilishga, balki jahon hamjamiyatiga bu boylikni taqdim etishga xizmat qiladi. Muhokama natijasida zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarning madaniy merosni saqlashda katta ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. O'zbekistonda amalga oshirilgan 3D skanerlash, dron yordamida kuzatuv, va qo'lyozmalarni raqamlashtirish kabi loyihalar mahalliy va xalqaro miqyosda merosni saqlashda yetakchi tajribalarni yaratmoqda.

References:

1. Brülle J. "Digital Preservation of Architectural Heritage." *Journal of Cultural Heritage*, 45(3), 2020, B- 12–24.
2. Goslar T., & Turner E. "Virtual Reality Applications in Heritage Conservation." *Digital Culture & Society*, 7(1), 2021, B- 56–78.
3. Holtorf C. *Cultural Heritage in the Anthropocene*. Routledge, 2018.
4. Ipak Yo'li Xalqaro Anjumani. "Markaziy Osiyoda Madaniy Hamkorlik." Toshkent: O'zbekiston Matbuot Agentligi, 2020.
5. Karimov A. *O'zbekiston madaniy yodgorliklari*. Toshkent: Sharq NMAK, 1999.
6. Lowenthal D. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge University Press, 1985.
7. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Sharqshunoslik Instituti Nodir Qo'lyozmalar Raqamli Katalogi. Toshkent, 2021.
8. UNESCO. *World Heritage Report*. UNESCO Publishing, 2022.